

BALÁZS ORBÁN'IN “YURTDIŞI HAYATIMDAN SAYFALAR”I¹Çeviren: Vural Yıldırım^{**}

Çevirmen Notu.

Yazar, etnolojik derlemeci Baron Balázs Orbán (1830-1890) Lengyelfalva'da (Leh Köyü demektir, günümüzde Romanya'nın Hargita ili sınırlarındadır ve adı Polonița'dır) köklü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Fransız savaşlarında çarpışmış bir subay, annesi ise Alman-İtalyan (ya da Yunan) kökenlidir. Öğrenimini Székelyudvár'da bitirmiş, ama daha 1846 baharında Venedik kökenli anneannesinin mirası nedeniyle İstanbul'a gitmiş ve bu arada yakın doğuyu, Mısır, Kudüs, Anadolu'yu gezmiş, antik kültürü tanıyıp incelemiş, Yunan özgürlük savaşını ele alan hayranlık dolu yazılar yazmış ve bu yolculuklarını daha sonra altı ciltlik “Keleti utazás”ta (Doğu Yolculuğu) anlatmıştır.

Atina'dayken Macar Özgürlük Savaşından haberi olmuş İstanbul'dan gönüllü birliğiyle yurda doğru yola çıkmış, ama Vidin'deyken yenilgi haberi gelmiştir. Bundan sonra Macar mültecilerine kalacak yer ve iş bulma konusunda yardım etmiş, Lajos Kossuth'un yakın çevresine de girmiş olmak onun için büyük bir yaşantı olmuştur. Avusturya İmparatorluğu onun yurduna dönmesine izin vermemiş, Londra'ya gitmiş ve burada Sándor Petöfi'nin yakın arkadaşı Sándor Teleki ile arkadaş olmuştur. Jersey adasında sürgünde bulunan Victor Hugo onu büyük ölçüde etkilemiştir.

1859'da yurduna dönebilmiş ve Székelyföld'ü (Sekel Ülkesi demektir) gezmiş, bir etnolog gözüyle yaptığı incelemeleri Székelyföld leirása (Székelyföld'ün Betimi) adlı altı ciltlik yapıtında sergilemiştir. 1872 yılından ölümüne dek milletvekilliği yapmış, 1848 bağımsızlık programını savunarak muhalefet yapmıştır.

Mirasçısı olarak halkını seçmiş, ama mirası konusunda uzun süren davalar açılmıştır. Vasiyeti gereği Szejke-fürdő'de (Szejke Kaplıcası) gömülmüş ve gömütünün önüne özgün oyma Sekel kapıları dizisi yerleştirilmiş ve sonuncu kapı da onun kapısı olmuştur.

I. Macaristan'ın Babiâli'de Temsil Edilişi

Yurt dışında geçirdiğim on iki yıl boyunca günlük tutmadığım için kendimi suçlu hissediyorum ve çok büyük bir pişmanlık duyuyorum. Kendim için değil – çünkü bir beklentim yok, ne de bir iz bırakmak istedim -, kalemimi bir kez bile mürekkebe daldırmama değmez diye düşündüğümünden değil de, bu dönem öyle önemli bir çağa rast geliyor ki, ulusumuzun tarihiyle ilgili o denli olağanüstü sahneler içeriyor ki ve de olaylar beni öyle çok yetkin insanla karşılaştırdı ki bir günlük tutsaydım bu dönem tarihine ilişkin unutulmaya yüz tutmuş bir yığın veri kurtarılmış olurdu, ama en başta da Macar sığınmacıların yaşam koşullarını, yapıp ettiklerini ve ulusumuza onur sağlayan yüce tutumlarına ilişkin pek çok konuyu aydınlatmış olurum; bütün bunlar şimdi yavaş yavaş unutulmaya yüz tutmakta.

¹ DOI : 10.17498/kdeniz.4075

* Ellenzék Dergisi, Kolozsvár (Cluj), 1881, 1-28 s.

** Çev: Dr. Vural Yıldırım, AÜ.DTCF, Hungaroloji Anabilim Dalı. (emekli): 0543 536 53 75, e-mail: yildirim@humanity.ankara.edu.tr

Çünkü anlaşılın benim gibi pek çok kişi de ileride nasıl olsa yazarım diye düşünmüş ve bu arada da aşçı sayısı fazla olunca tenceredeki yemeğin çoğu taşıp ziyan olmuştur.

Onyıllar geçtikten sonra bu tür bir gediği kapatmak çok güç, çünkü o zamandan beri olup bitenler pek çok şeyi geri plana itti, zamanın demir dişleri her şeyi çiğneyip anı levhasından sildi. Dahası yarım yüzyıllık süre bedenimizi hırpaladı, anımsama yeteneğimizi azalttı ve en başta da dumura uğratici etkisini ilkin anımsama yetimiz üzerinde uygulamakta. Yine de, ama yine de bir iki şey takılı kalmış orada ve tümüyle silinip gitmeden önce bunları kâğıda dökecek olursam büsbütün yararsız bir şey olmayacak bu.

Macar hükümeti daha 1848 sonlarında kendisini Konstantinopolis'te temsil ettirmek konusunda özen gösteriyordu. İlk elçisi Baron Lajos Splény (soyadı konusunda emin değilim) idi ve başkente sekreteri Péter Nagy ile gelmişti ve benim bundan haberim Macar dostu ve öfkeli bir *carbonari* olan, eski bir ayaklanma sonucunda kendisini İtalyanların sevdiği bir sığınma merkezi olan – çünkü o sıralar konuşma, ticaret ve diplomasi dili İtalyanca idi ve Pera'nın yarı nüfusu da İtalyan kökenli olduğu için kendilerini ikinci yurtlarındaymiş gibi duyumsuyorlardı ve ayrıca da o sıralar Doğuda o denli çok ticari olanak vardı ki bu durum sığınmacıların yaşamını kolaylaştırıyordu, dahası öyle operalar da vardı ki şarkı söylemeye bayılan İtalyan onsuz pek yapamıyordu -, Türkiye'ye atan İtalyan oyma ustası sayesinde olmuştu.

Con amore politika yaptığımız ve sizler Avusturya hükümetine nasıl sövüyorsanız biz de, nefret ettiğimiz Tedesco'ya birlikte sövüp sayıyor Pera'daki geniş caddedeki dükkânında bu oymacı ustamla sık sık söyleşiyordum.

Bir gün orada yürürken oymacı ustam arkamdan seslenmişti, sevineceğim bir şey göstermek istiyordu. Ve de önüme ölçüye tıpya tıpya uygun yapılmış büyük bir Macar mührü sürdü; bu mührün üzerinde şu oyma yazı vardı: “Legation Hongroise a Constantinople”.

Gözlerime inanamıyordum, bir düş âleminde olduğumu ve görmek istediğimi düşlediğimi sanmıştım.

İtalyanım sıçrayarak bağıırıyordu: “Cosa disce, caro amice”, benim yanıtlam ise, sen benimle eğleniyorsun ve bana hoş bir küçük şaka yapmak istiyorsun, olmuştu.

“Altroche” diye yanıtlamıştı, yani bu ciddi bir konu, eğer inanmıyorsam onunla birlikte “İngiliz kraliçesinin” adı verilmiş olan otele gitmeliymişim, orada bunu ismarlayan iki yüksek soyluyu bulabilirmişim.

Götürüyoruz da birlikte bu mührü ve ben başına büyük bir talih kuşu konmuş biri gibi selamlayarak mührü sunuyor ve kendimi tanıtıyorum. Splény benim gibi bu konulardan anlayın ve uzaktan akraba bir yurttaşını bulmuş olmaktan dolayı sevinmiş ve benim hiç geç kalmadan Babiâli'deki bakanları (vezirleri) bir ziyaret etmesi ve Macar (valisi) hükümet başkanı Lajos Kossuth'un güven mektubunu sunması önerime sıcak bakmıştı.

Gitti de gösterişli Macar resmi üniforması içinde; heyet daha etkileyici olsun diye ben de onlara katıldım ve önceden de belirttiğim üzere haşmetli Babiâli'de kudretli herhangi bir yabancı ülke elçisine gösterilen saygıyla karşılandık. Sultan ile de görüşmek istediğimizi söyledik ve kadirşinas Abdülmecid çok büyük bir içtenlikle karşıladı bizleri ve Macar silahlarına şans diledi.

Ve de Türklerin kardeş Macar halkına yardım etmesi düşüncesi bir anda güncellik kazandı ve de eğer Moskoflar bu işe karışacak olursa Türk ordusu hemen o an, iki koldan Moskoflara saldıracaktı.

Bir yandan Eflak'tan sürüp çıkaracaktı onları, öte yandan da Odessa'da vuracak ve Lehistan'ı kurtaracak ve böylece de Türk-Macar-Leh bağlaşmasını yaratacak ve bu bağlaşma Moskofun saldırılarını ve yayılma hevesini engelleyecek ve Avrupa'nın barış içinde gelişmesini sağlayacaktı.

Bu konuda ciddi görüşmeler yapıldı: Splény'in dikkatli tutumu, Türk gazetelerinin kışkırtıcı makaleleri Türk halkını savaş alanına inip kardeşine yardım etmeye hazır bir havaya sokmuştu. İçgüdüleriyle, tek akraba halk olan Macarların yenilgiye uğratılmasından sonra sahtekâr ve doymak bilmez Moskofun boğucu pençelerinin kendisine yöneleceğini duymuştu. Bunu yalnızca Türk halkı değil, Türk hükümeti de duymuştu ve Moskofların işe karışması durumunda Türklerin araya girmesi yalnızca ciddi bir söyleşi konusu olmakla kalmamış, bu olasılıkla ilgili hazırlıklar da başlamış ve Moskoflar Seben'e (Osm. Sibin) ve Brassó'ya girdiği için bir Leh alayı kurulması da planlanmıştı. Türk halkı sevinç sarhoşluğu içinde birleşmiş olan Türk ve Macar ulusunun Moskofları nasıl mahvedeceğinden ve talihsiz Lehistan'ı kurtaracağından söz ediyordu. Ulusal coşku Türk devlet adamlarının ruhunda yankısını bulmuş ve Splény'e gösterilen saygıyla bunu açıkça belli etmişlerdi.

Avusturya elçisi Stürmer ayaklanmış olan Macar ulusunun huzura kabul edilişi ve onun davranışlarına katlanılması dolayısıyla boş yere protestolarda bulunuyor, küplere biniyordu; içişleri bakanı Ali Paşa onun öfkeli sözlerine, Splény'in yanına her yabancı elçinin yanına olduğu gibi iki çavuş katarak yanıt vermişti; hatta emrine gösterişli giysiler içindeki eşlikçileriyle iki Arap aygırı tahsis etmişti; çavuşlar Türk âdetlerine göre atların altın bellemesini omuzlarına almıştı ve elleri de iki yandan atın sağrısında şövalyenin yanında ilerliyorlardı.

Elçimiz gösterişli Macar üniforması, gösterişli üniformalar giymiş adamlarıyla sokakların bir başından öbür ucuna ilerlerken Türkler ve Avrupalılar onları coşkulu bir biçimde alkışlıyordu.

Haliç körfezi kıyısındaki bir donanma merkezinde düzenlenen, sultanın, bakanların, ordu komutanlarının ve yabancı elçilerin hazır bulunduğu ve Splény'in de katıldığı büyük bir tören sırasında, sultanın eniştesi gururlu *Kapudan Paşa Mehmed Ali*'nin (Kaptanıderya Mehmed Ali Paşa – ç.n.) orada fraklarını kuşanmış duran ve meç'inin kabzasını öfkeyle sıkıp duran Baron Stürmer'e başını bile çevirip bakmadan doğrudan doğruya Splény'e doğru ilerlediğini, onun elini sıktığını ve nazik bir biçimde konuştuğunu ve bu arada da Baron Stürmer'in öfkeden köpüren ağızıyla çekip gittiğini ve Babiâli'ye öfkeli sitemlerde bulunduğunu gözlerimle gördüm.

Eğer Avrupa diplomasisi, özellikle de Palmerston araya girmese ve Türklerin soylu ve selamete kavuşturan öfkesini yatıştırmasaydı Türkler yardım edebilir ve böylece de Moskofların işe karışması kesinlikle önlenir, Macaristan'ın bağımsızlığı kazanılabilir, Lehistan da yeniden eski durumuna dönebilir ve böylece de Türkiye'nin ayakta kalması sonsuza dek sağlanmış olurdu.

Ama belki de bu durumdayken bile Türkler – el altından -, Splény'in İtalya'da (huszár² olduğu sıralar) geride bıraktığı borçları ödeyerek ve Stürmer'i, çevirdiği başka dolaplar nedeniyle de çekip gitmeye zorladığı için bir parça yardımı dokunmuş oldu.

Yurdumuz bir süre temsil edilemedi Türklerin başkentinde; ancak epey sonraları Kossuth, Kont Gyula Andrassy'yi gönderdi. Ama bu, cesur bir biçimde ortaya atılan Splény

² Macar atlı askeri.(ç.n)

gibi olamadı da sakıngan, diyebilirim ki korkak bir diplomat olup çıktı; gizlice bir şeyler yapmaya çalışıyordu; uzaklardaki *Büyükdere*'de (Karadeniz çıkışındaki en son banliyö burası idi) oturuyor ve Türk bakanların yanına göze çarpmamak için geceleri gidiyordu; oysa Splény'in yaptığı gibi gösterişli Macar üniforması içinde gidecek olsaydı onu da coşkuyla karşılardı.

Eğer onun yerinde başka bir kişi olsaydı belki de pek çok şey bambaşka bir doğrultuda gerçekleşirdi; belki de Világos³ felâketi de yaşanmazdı; çünkü bizleri Avusturya ve Moskof orduları değil, kendi halimize bırakılmışlığın yarattığı yıkıcı duygu yenmişti. Tuna'da hazır bekleyen Türk donanması ta Eflak'a dek ilerlemiş olur ve bir tek Moskof bile Macaristan'a dış geçiremezdi; üstelik bunun için yalnızca küçük bir baskı yetecekti, çünkü bu doğrultudaki eğilim zaten vardı ve Avrupa diplomasisi de kendi eyaletine girecek olan Türkiye'ye karşı çıkamazdı.

Büyük olaylar kimi zaman küçük şeylere takılıp kalıyor; kimi zaman küçük savruluklar büyük talihsizlikleri arkaları sıra çekip götürüyor.

II. Konstantinopolis'e gelen ilk sığınmacılar

Büyük Macar sığınmacı akını, ya da ondan önce gerçekleşen ve Avusturya yamyamlığının önünden kaçıp Türkiye'ye koşturan sığınmacılar artık İstanbul'a gelmişti ve bunlar birkaç yüz kişiydi. Bunlar Piemonte ve Venedik Macar lejyonunun delikanlılarıydı ve bunlar içinden yüz elli kadarı Vinkler'in komutasında yelkenli İtalyan gemileriyle İstanbul'a gelmişler ve buradan da yurtlarına gidip özgürlük savaşı çarpışmalarına katılmak istiyorlardı.

Sardunya ordusunda sunulan kadroları ellerinin tersiyle itmiş, kağşamış yelkenliye binip kendilerini denizdeki fırtınalara bırakmış, yokluk, yoksunluk içinde, yaşamın belirsizliğiyle, yok olup gitme tehlikesiyle yüz yüze kalmışlardı: Yeter ki yurtlarına yaşamları pahasına hizmet edebilsinlerdi. Oysa bunların tümü de Avusturya soldateska (askerlik) okulunda eğitim görmüştü; bunların tümüne de okul yöneticisinin değneğinin ve insanın tüylerini ürperten kırbaçlama cezasının tehdidiyle sağlanan korkunç disiplin uygulanıyordu. Kafaya bir kurşun sıkılmasının küçük bir eğlence, ölümüne kırbaçlanmanın küçük bir Pazar eğlencesi sayıldığı insanlık dışı bir disiplin uygulanıyordu bunlara ve yine de demir gibi disiplinin bukağısına vurulmuş, yurt ve insanlık bağlarından koparılmış ve yalnızca bir ölüm makinesi gibi görülen bu yurtseverlerin yüreğine de özgürlüğün yaşam veren soluğu işlemişti ve onların ruhunda yurt sevgisinin büyümesi alazlanmaya başlamıştı, ki onlar için Viyanalı Kriegsrat şunları söylemişti: Sis uti cadaver.

Bu gibi sahneler insanlığın ilerlemesinin ve özgürlüğün dostlarının soylu, ama acı dolu savaşmalarının orta yerinde bir tür avuntu gibi iş görmüştü; çünkü zorbalığın demir pençesi insanlığın misyonuna karşı boş yere savaşıyor, doğanın tanrısal yasalarına boş yere karşı çıkıyordu; çünkü tanrısal adını lekeleyen *unsurpatio*'su, insan haklarını ihlal girişimleri, bir anlığına başarıya ulaşmış olsa da, insanların ve ulusların sonsuz sefaleti pahasına yükselmek bir anlığına gerçekleşse de çağın ruhunun karşı konulmaz gücü – yoluna çıkan engeller olarak -, onları ezip geçecek ve insanlık, hakların utkuya ulaştığı günü getirecekti ve o gün insanlar bir takım kişiler için değil de her birey halk için savaşıma girişecekti; işte o zaman insanlık özgürlüğün vaat edilen ülkesine ulaşacaktı.

Ama biz yeniden İtalyan sığınmacılarına dönelim. Bunlarla buluşmam çok ilginç, denebilir ki bir tür alın yazısına benzer biçimde gerçekleşmişti.

³ 1849 yılında Macarların silah bırakma antlaşmasının imzalandığı yer ve bu antlaşmanın adı.

Tophane ile *Dolmabahçse* (banliyöler) (Dolmabahçe – ç.n.) arasındaki *Fındıklı*'da (mahalle) bir ölçüde kaçakçıların kullandığı bir rıhtım var, daha doğrusu denize uzanan bir harabe yığını, ya da görünüşte bir Bizans sarayının kalıntısına benzeyen bir yer var. Biz merhum babamla her sabah erken saatte denize girmeye çok elverişli olan bu yere giderdik; deniz burada temiz ve kıyı da kumsaldı.

Bir gün dalgaları yara yara açıldığında büyük bir kayığın, görünüşü Macara benzeyen adamlarla dolu olarak rıhtıma doğru yaklaştığını gördüm; bana doğru yaklaştıklarında kulağıma gerçekten de Macarca sözcükler çalınmaya başlamıştı tatlı tatlı; ama onlara Macarca “Hoş geldiniz” deyince onlar daha büyük bir şaşkınlığa kapılmıştı.

Duyduğumuz sevincin yanı sıra benimle karşılaşmış olmaları doğrusu onlar için büyük bir talih idi; çünkü eğer durumdan ve koşullardan habersiz bir biçimde kendi hallerinde kıyıya çıkacak olsalardı Macarları kovuşturmaktan büyük bir zevk alan Avusturya elçisinin asker kaçağı diye yakalatıp onların geldikleri yere geri gönderilmelerini sağlayabilir ve böylece de şehitlerimizin sayısını artırabilirdi. Bu gibi olaylara daha önceleri pek çok kez tanık olmuşuk, çünkü Avusturya'nın o zamanki elçisi Baron Stürmer ve en başta da Hırvat asıllı konsolos Jonovich korkunç birer Macar yamyamydılar; yurttaşlarımızı büyük bir tutkuyla kovuşturuyor ve yapabildikleri yerde bu amaç için Triesteli forsalaradan oluşturulmuş adamları aracılığıyla yakalıyorlardı; bunlar Kossuth'a karşı düzenlenen suikast girişiminde rol oynamış ve aşağıda anlatacağım üzere İtalyan avukat Loschi'yi ve başkalarını gizlice katletmişlerdi. Kıyıda tanıştıktan ve sevindikten sonra iki subay ile yapılması gereken işleri konuştuk ve yukarıda açıkladığım nedenlerden dolayı kimliklerinin gizli kalmasını sağlamak ve gizlenmenin yollarını araştırmak ilk işimiz oldu.

Pera'nın (Beyoğlu) yukarı taraflarında geniş bir düzlük var ve adı da *Grand Campo*; burada çeşitli mezheplerin gömütlükleri yer alıyor ve Peralılar da burada gezinmeyi seviyor. O sıralarda burada ötede beride bir iki tane kahvehane ve ev vardı yalnızca, bir de Fransız Katolik piskoposunun yeni inşa edilmiş kilisesi ve konutu.

Aşağıda, Kasımpaşa mahallesine dek uzanan vadimsi yerde de işe yaramaz hayvanların sığındığı bir yer vardı, Türkler hayvanlara işkence edilmesine şiddetle karşı idi ve her türden kanatlı ya da boyunduruk hayvanına karşı büyük bir sevgiyle davranırlardı, hatta bu sevgi dolu davranış yabanıl hayvanları da kapsıyordu; çünkü Türklerde ava çıkmak âdeti yoktur ve Avrupalıların – hep söyledikleri gibi -, bu kan dökücü tutkusunu hiç hoş karşılamazlar.

Bu nedenle yaşlanmış ve işe yaramaz bir duruma gelmiş olan atların ve eşeklerin itlaf edilmesini yürekleri kaldırmayan yufka yürekli Türk etiği onları belirtmiş olduğum ovaya gönderir ve kendi hallerine bırakır. Zavallı hayvan burada bir süre otlar, serseri köpekler sürüsü ölmek üzere olanları gözetler, üstlerinde bir akbaba sürüsü çığlık çığlığa uçuşur ve hayvancağız yıkılır yıkılmaz, daha son soluğunu vermeden aç karınlarını doyurmak isteyenler başına üşüşür ve kısa sürede de hakkından gelirler. Bu hüznü ölümülük vadisini kaplayan yalnızca onların iskeletleridir.

Ruh ve yurt sevgisi bakımından zengin, ama aslında çok yoksul olan, korkunç acımış olan gezginlerimizi göze çarpmadan, dolambaçlı yollardan geçirek buraya götürdüm; açtılar, çünkü yelkenli gemilerde belirsiz süre boyunca yol almışlar ve yanlarına aldıkları yiyecekler de tükenmiş, günlerce kuru peksimle idare etmişlerdi. Bir çırpıda satın aldığım bir koyun, bir araba ekmek ve birkaç kova şarap ile ilk ziyafet gerçekleşti; bir araba ot ise yorgun ve bitkin yolculara yumuşak bir yatak olmuştu.

Onlar dinlenirken ben onlar için uğraşıyordum; geçimlerini sağlayacak parayı ve yiyeceği sağlamaya çalışıyordum.

O sıralar İstanbul'da hali vakti yerinde pek çok Macar sanayici ve birkaç tüccar yaşıyordu; bir yığın da İtalyan tanıdığım vardı ve böylece kısa sürede onların gereksinimini karşılayacak birkaç yüz forinti sağlayabilmişim.

Yurttaşlarım sığınmacıların orada olduğunu biliyordu; yığın yığın görmeye geliyorlardı onları ve herkes puro, tütün ve bir parça pasta börek, meyve vb. getirerek onları hoş tutmaya çabalıyorlardı ve onlar da kendilerini kardeşleri ve akraba ruha sahip kandaşları arasında oldukça iyi duyumsuyorlardı.

III. Macar Lejyonu ve Korkunç Világos haberi

Ama onlar rahatlığın kucağında ve konukseverliğin sıcak kollarında Piemonte'deki sağlam geçim kaynaklarını bir yana iterek tehlikeli ve uzun bir deniz yolculuğuna çıkmak gibi soylu bir çabaya girişmiş olduklarını unutmadılar; güçlü bileklerini ve yaşamlarını tehlikelerin kuşattığı yurt savunmasına adamak için cepheye dönmeye çalışıyorlardı.

Birkaç günlük dinlenmeden sonra yola çıkmak istiyorlardı, ancak irade ile eylem arasında büyük engeller vardı; çünkü Eflak Rusların elindeydi ve oraya yalnızca Avusturya buharlıları gidebiliyordu, daha kestirme bir su yolu izlemek olanaksızdı, çünkü kiralık herhangi bir yelkenli gemiyle Galiçya'ya varsalar bile sıkı bir denetim uygulayan Moskoflar yüzünden daha öteye geçmek tek başına yolculuk yapan biri için bile olanaksızdı, kalabalık için ise bu daha da güçtü. Çünkü ben kendim de iki kez bu yolu deneyerek kendimi ordumuzun sayısını bir kişi artırmak için yurduma atmak istemiş, ama her iki seferde de yakalanıp Moskoflara tutsak düşmüş ve talihim varmış ki beni Sibirya'ya değil de Galiçya'ya geri göndermişlerdi.

İşte bu yüzden geriye kala kala uzun ve yorucu, kaleleri ve Belgrad'ı Türklerin elinde bulunan Sırbistan kara yolu kalıyordu, (çünkü o sıralar Türkiye'de demiryolu yoktu) ve onların denetimi ve gözetimi sayesinde yurda dönmek belki de gerçekleşebilecekti ya da en azından böyle bir umut vardı. Benim yalnızca onlar için değil kendim için de bu yolculuğu hazırlamam gerekiyordu; çünkü ben daha ilk dakikadan başlayarak onlara katılmaya karar vermişim; benim genç yüreğimde de coşkunun alevleri parlamış ve yurt sevgisinin büyüü onu da ısıtmaya başlamıştı.

Tehlike anında yurdumuzun her evlâdının bileğine gereksinimi olduğunu duyumsuyordum; benim eylem arzusuyla gerilmiş göğsümde de zorunluluk duygusu canlanmıştı. Gençliğim (o tarihte on yedi yaşımdaydım) bundan çekinmek için bir bahane olamazdı, çünkü benden daha genç askerler de vardı.

Dünyanın tüm hazinelerini terazinin bir kefesine, öbür kefesine de yurt sevgimi koymuş olsalardı ağır basan bu sonuncusu olurdu; çünkü Miltiadeslerin, Alkibiadeslerin, Temistokleslerin, Leonidasların yurdundan daha yeni dönmüştüm, maraton alanı, Korinthos ve Isparta topraklarına ayağım daha yeni değmişti, Salamis yanından daha yeni geçmiş ve Platea'nın kutsal düzlüğünde daha yeni yere kapanmışım.

Eski klasik çağın kahramanlarının yaptıkları, yurt sevgisinin mucizevi sahneleri ve tiranlığın çiğ gücüne karşı kazanılan utkular gözlerimin önünde beliriyordu; tüm bunlar, göğsümün en değerli hazinesi olarak doruklarla dolu küçük yurdumdan yanım sıra getirmiş olduğum o içten yurt sevgisini artırmaya yarıyordu yalnızca; bu sevgi uzaklaşınca azalmamış daha da artmış ve bilinçlenmişti.

Ben, sürekli olarak İstanbul'da yaşayan Macarların çoğunun da hazır bulunduğu bir akşam, gidecek olanlara katılma niyetimi açıkladım ve yalnızca İtalya'dan gelenler değil, İstanbul'da oturanlar bile bunu öyle bir coşkuyla karşıladı ki hep birlikte benimle geleceklerini söylediler; görev bilinci konusunda geride kalmak istemiyorlardı.

Zaten dolu olan listeye bunların da adı eklendi ve coşkuları da İtalyanlarınkıyla birlikte ötekilere de bulaştı, öyle ki birkaç gün içinde iki yüz elli imzaya ulaşıldı ve İstanbul lejyonunun toplam sayısı da dört yüze ulaşmış, önderliğe de beni seçmişlerdi.

Hemen örgütlenmeye ve tahta tüfekler ve kılıçlarla eğitim yapmaya giriştiler, her birimiz yurdunun özgürlüğü uğruna savaşmak üzere yola koyulmanın arzusuyla yanıp tutuşuyordu.

Ben Kont Andrassy Gyula ile birlikte yol hazırlıklarına bakıyordum ve onun aracılığıyla bir miktar yol parası, pasaport, yol üstündeki Türk valilere geçişimizi ve onların yardımlarını sağlayacak buyruklar elde etmeyi başarmıştım.

Andrassy dikkatleri üzerlerine çekecek toplu yolculuğa karşıydı, bu yüzden de kısa aralıklarla ikişer ikişer yola çıkmayı kararlaştırdık, doğal olarak da yaya olarak. Her çifte pasaport, birkaç forint yol parası ve biraz da yiyecek dağıtılmıştı.

Ben ve Vinkler başı çekiyorduk, buyruklar bizdeydi ve biraz da yedek akçe, ki bu birkaç yüz forinti ancak buluyordu. Balogh yol verici olarak geride kalmıştı.

Özgürlüğün vaatler ülkesine doğru coşkuyla ilerliyorduk, tıpkı sofucular gibiydik; tozlu, inişli çıkışlı yollarda hattımız uzayıp gidiyordu, ama eğer Belgrad'a varacak olursak Macar yurdunun kendisini böyle uzun bir yolculuğa adanmış, canını yurdunun kurtuluşu uğruna verecek bundan daha özverili bir birliği olmayacaktı.

Ama yazgının kararı başkaydı ve bunca çabanın ve kutsal isteğin gerçekleşmesine izin vermemişti.

Arkadaşım Vinkler ile *Drinápoly*'a (Adrianopolis, Türkçesi Edirne) ulaştık ve hemen valinin yanına koştuk, ona gönderilmiş olan buyruğu verecektik. Saçları ağarmış adam süklüm püklüm bir durumda, buna artık gerek yok dedi, yüce Babiâli'den daha yeni bir telgraf aldım, Macar davası bitmiş, Görgei silah bırakmış, Kossuth ve kaçmakta olan arkadaşları Vidin'de imişler.

Yaşamımda bundan daha korkunç bir an yaşamadım, yüreğime sanki binlerce ok saplanmıştı, göğsüme öyle bir acı çökmüştü ki neden çatlamadığımı bugün bile anlayamıyorum. Eğer gözlerimden boşanan yaşlar bir tür soluklanma getirmemiş olsaydı çatlardı da. Bizler birbirimizin boynuna sarıldık ve gözlerimizden akan yaşlara yol verdik.

Yaşlı vali de bizimle birlikte ağlıyordu ve o sırada bizimle olanların tümü de. Világos'un⁴ yalnızca biz Macarlar için bir yas anlamına gelmediğini, Türkler için de tehlikeli bir darbe olduğunu duyumsuyorlardı. Bizdeki, özgürlüğü donduran ateşin ulusu boğma gücüyle çok geçmeden onlara da yayılacağını duyumsuyorlardı; biz güne, onlar geleceğe ağıt yakıyorlardı; sanki içgüdüyle ülkelerinin başına otuz yıl sonra gelecekleri duyumsuyorlardı.

Çünkü şu yadsınamaz ki Macaristan'a Moskofların girmiş olmasına izin vermek, halkın haklarının çiğnenmesine korkakça göz yummak Kırım savaşlarının başlamasına yol açmıştı ve burada görevlerini savsaklayan Avrupalıların yüz binlercesi canlarını vererek ve

⁴ Macarların 1848-49 özgürlük savaşlarından sonra silah bırakmak zorunda kaldıkları yer. (ç.n.)

milyarlarca para harcayarak bunu ödemişlerdi. Arad'daki ve Újépület'teki şehitlerimizin kanı üstlerine ağmıştı ve korkunç bir biçimde öçlerini almıştı; çünkü politik suçlar da tıpkı bireysel suçlar gibi cezasını görür.

Terk edilmiş Macaristan'ın ve parçalanmış Lehistan'ın ağlamakta olan ruhu Balaklava'nın, Sivastopol'un kemik yığınları arasında öylece duruyordu ve onların her damla gözyaşına karşılık suçluların kanının sel gibi akması gerekiyordu.

Ve Kırım savaşları öncesinde Tuna boylarında onca kanı dökülen ve parası giden zavallı Türkler – ki onlar hiç olmazsa iyi niyetliydi –, 1849'da yalnızca Macarları kurtarmakla ve özgürlüklerini sağlamakla kalmayacak, daha sonraki tehlikeleri de savuşturmuş olacaktı ve sonsuz bir yaşam ve ömür sağlamış olacaktı imparatorluğuna: çünkü eğer Macaristan Avusturya'nın boğucu pençesinde kıvranmıyor olsaydı, eğer bağımsız yönetime kavuşmuş olsaydı Tuna'yı bir tek Moskof bile geçemezdi; Lehistan'la bağlaştığında ise Moskofların bütün işgal arzusunu sonsuza dek bir köşeye sıkıştırmış olacaktı ve daha iyi bir yazğıya layık Türkiye'yi zavallı Lehistan'ın yazğısı bekliyor olmayacaktı ve de huzurunu kaçırmakla tehdit eden kuzeyli ayının boğucu pençeleriyle karşı karşıya kalmayacaktı.

Karpatlar arasında kan akmasına izin verenler kan biçtiler ve daha uzun bir süre kan biçecekler, ta ki işledikleri yanlış düzeltinceye ve Macaristan ile Lehistan'ın üstüne konan taş kaldırılınca dek. Ve kanın yanı sıra da milyarlarca savaş haracı ödeyecekler, çünkü kuzeydeki deve karşı Lehistan ve Macaristan'ın bağımsızlığını kollayacak duvarı yeniden inşa edene dek silahsızlanmanın sözü bile edilemeyecek; çünkü gelecekte huzuru bu sağlayabilir, tıpkı geçmişte bin yıl boyunca sunmuş olduğu gibi. Kurtarıldığı için minnet duyan Avusturya her zaman için, bir zamanlar ona iyilik etmiş olanların yalnızca kapı açan bir bağlaşığı olacak.

Ama biz yeniden Edirne'ye dönelim.

Yaşlı paşa bizlerin ölçüsüz acısını hafifletmeye çalışıyor ve taziyelerini sunuyordu: Kardeşlerim avunun, Allah insanı yüz üstü bırakmaz, İstanbul'a geri dönün, müşfik sultanımız sizleri koruyacak ve merhameti üzerinize olacaktır.

Geri döndük, ama acılarımız arkamızdan gelenlerle her karşılaşmamızda ve felaket haberiyle onları da geri çevirdiğimizde canlandı durdu, gözlerimizden yaşlar boşandı.

Yola çıkışımız ve geri dönüşümüz bir tören havasında oldu; büyük eylemlere girişme içğüdüğü, büyük görev bilinci dolduruyordu ruhlarımızı. Gözlerimizin önünde özgür bir yurdun görüntüsü canlanıyordu. Bir kan denizinin ötesinde kurtulduğumuzu, ulusal kahraman olduğumuzu görür gibi oluyorduk, ruhumuz göksel taziye ile kurtuluşa ulaşmak haberiyle doluydu.

Ve şimdi bir gömütlükten dönercesine, süklüm püklüm, hiçbir yerde avuntu bulamaksızın, rahatı kaçmış umutsuz bir küme idik; sanki her şeyimizi gömütlüğe gömmüştük ve umut denen şey bile acının sisleri arasında kalmış gibiydi. Merhamet tanrısının insanın göğsünü acının oklarına karşı bu denli sağlam bir zırhla donatmış olması ne iyi! Yoksa bunlar bu sına ma günlerinde yüreklerimizi paramparça ederdi.

Ah! Ah! şu sözcük, “yurtsuz” sözcüğü herkes için nasıl da dehşet verici bir şeydir; ama yurdunun topraklarına bağlı olan ve bu koca dünyada bu yurdun dışında başka gidecek yeri olmayan Macar için bu yüz kat daha dehşet doludur.

IV. Sığınmacılarımızın istekleri, Türklerin övgüye layık tutumları

Ama kendimi toparlamam gerekiyor, büyük görevleri yerine getirmek bana düşüyordu; arkadaşlarımı kollamak zorunluluğunun yanı sıra yurdumuzdan kaçıp gelenlerin bir bölümüne de göz kulak olmam gerekiyordu. Yoksa bunlar tümüyle yabancı bir ülkede, dil dış bilmeksizin yok olup giderlerdi.

Bu sıralarda İstanbul'da kaçaklarımızın işlerini görecektir, temsil edecek ya da üstlenecek hiç kimse yoktu. Avusturyalı henüz Macar kanına tam anlamıyla doymamıştı; bir buçuk yıl boyunca savaş alanlarında ordusuyla seller gibi akıtmak ona yetmemişti; Sırp, Eflaklı, Hırvatları bize karşı kışkırtmak yeterli gelmiyordu ona hâlâ; papazları tarafından fanatikleştirilmiş olan bu frenlenemeyen sürüler, kendi subaylarının yönetiminde öyle korkunç cinayetler işlemişti ki bunun gibisini Zulular da dahil hiçbir yamyam halk bile eylememişti.

Moskoflara silahlarını teslim etmiş olan komutanlarımızı bir zarar görmeyeceklerine ilişkin olarak verilen sözlere ve vaatlere karşın cellada teslim etmişti: Batthány – yüce ruhluların kişilerin örneği olan bu kişiyi – örneğin; hatta öldüğünde kafasına kurşun sıkılmıştı; Csányi'yi, Yesenko'yu, Perényi'yi, hatta silah taşımayan yüzlerce kişiyi katlettiler; kadınları çıplak edip kırbaçladılar ve öyle korkunç acımasızlıklar işlediler ki bunların eşi yabanıl ortaçağda bile görülmemişti. Macar ulusu Moskoflar tarafından eli kolu bağlanıp ona teslim edildiğinde, yani artık korkacak hiçbir şey kalmadığında salt kaplına özgü bir istahla kana susamışlığını onunla doyurmaya kalkıştı ve Macarlar enkaza dönen gemilerinden kaçıp yabancı bir rıhtıma sığındılar.

Avusturya hükümeti Moskofların desteğinde savaş açma tehdidiyle Türk sultanından Vidin'de koruma altına alınmış olan Macar sığınmacıları geri göndermesini istedi.

İki büyük güç tarafından tehdit edilen Babiâli ilkin bir parça şaşkınlığa kapıldı kapısının önündeki bu kılıç şakırdatmaları karşısında. Avrupa diplomasininin geri verilmesi istenen kişilerin en azından bir bölümünü darağacının beklediğini bilmelerine karşın onların geri gönderilmesini istemiş olmaları, hatta bu doğrultuda gösteri bile yapılmış olması sonsuza dek üzerlerinden silinmeyecek bir leke olacak kalacaktır.

Özellikle de böylesi bunalımlı günlerde bir tutum takınması gereken Kont Gyula Andrassy ivedilikle kaleme alınmış bir mektupla Babiâli'nin Vidin'dekileri Avusturyyalılara teslim etmek zorunda olduğunu yazmıştı; bundan yalnızca Türk uyuşuna geçmekle kurtulabileceklerini söylüyordu; kendisi ise bir kısıtlamaya uğramamak için gemiye binmiş ve Londra'ya dek durmamıştı.

Andrassy'nin verdiği bu bilgi üzerine Komutan Bem⁵ ve daha pek çok kişi İslamı seçip Türklerin hizmetine girdiler; ama yine de büyük çoğunluk - ölümü göze alarak -, din değiştirmeye ve talihsiz ulusunu yadsımaya yanaşmadı.

Türklerin yüce ruhluluğu ve gerçek bir şövalyeye yakışan davranışları işte bu sırada ortaya çıktı; çünkü verecekmiş gibi davranmak bile onun dinine inananların sayısını önemli ölçüde artıracakken ve askeri yetenekler kazanmak açısından yararlı olacakken, her ne denli bir başına kalmış durumda olsa da, hatta Avrupa diplomasininin insancıl olmayan desteği, Avusturya-Moskof ikilisinin insanlık dışı taleplerini yadsırcasına, Kuran'dan sığınma isteyenleri geri vermenin İslam dinine aykırı olduğunu belirten bir bölüm okudu.

⁵ József Bem, Leh generali, Murat Paşa adıyla daha sonra Osmanlı ordusunda hizmet etmiştir. (ç.n.)

Bundan sonra da konuklarını savunmak için son askerine dek çarpışacağını, ama kanatları altına sığınanları kesinlikle geri vermeyeceğini bildirdi.

Ve söylediklerini eyleyerek de destekledi, imparatorluğundaki tüm *redil*-lere (yedekler) (redif – ç.n.) birliklerine katılma emri çıkardı ve kısa sürede toplanan 80 000 kişilik ordunun San Stefano bölgesinde talime başlaması ve gürleyen 800 top, sığınmacıların geri verilmesini isteyen iki büyük güce Arslanın uyandığını ve barbar diye nitelenen Türklerin Avrupa diplomasininin barbarca düşünce biçimlerini ve insanlık dışı tavsiyelerine uymayacağını belirtiyordu.

Bu durum karşısında en çok irkilen Avusturya olmuştu, çünkü Moskof artık çekilmiş ya da çekilmekteydi; Komárom⁶ henüz dayanıyordu; bu acımasız kırım karşısında öç almak için yanıp tutuşan Macarların yeniden savaş alanına akması ve yalnızca kaçmayı bilen ve çok büyük bir kayıp verdirilmiş olan Avusturyalıları pamuk gibi birkaç ay önce yapmış olduğu gibi yeniden atması için bir kıvılcım yetip de artıyordu bile.

Bu yüzden de koşullara uyum gösterdi ve sığınmacıları geri vereceğine onları daha içerilerdeki Sumla'ya göndermekle yetindi.

O tarihteki kahramanca ve şövalyelere yakışır davranış Türk tarihinin en parlak sayfalarından birini oluşturmaktadır; bizler de son savaş sırasında ve sıkıntıya düştükleri sırada eğer ulusal çıkarlarının gerektirdiği pazarlık minnettar ulusumuzun yardım etmeye hazır elini kolunu bağlamamış olsaydı bu iyiliklerinin karşılığını verecektik.

Bu arada İstanbul'da sığınmacıların sayısı çoğalmıştı, çünkü İtalya'dakilerin dışında Andrassy'nin dehşet verici mektubu nedeniyle pek çok kişi Vidin'den de kaçıp İstanbul'a gelmişlerdi. Bunların ilki Bertalan Szemere ile Fülöp idi ve daha bir karara varır varmaz kimliklerini kesinlikle gizleyerek (ben de belki de onlarla karşılaştım, ama kimliklerini gizlemişlerdi) hemen uzaklaşmışlardı oradan. Daha sonra, doğru olup olmadığını bilmiyorum, ama Kossuth'un felaketin gerçekleşmesinden az önce barut ve nitrik asit alması için 60 000 forint verdiği söylenen onurlu bir Alman lejyoner bu parayı harcamaksızın getirmiş ve Bertalan'a vermiş ve Vidin'de sefalet içindeki sığınmacılar arasında dağıtılmasını istemiş, ama bu paranın tamamı hiçbir zaman dağıtılmamış ve hesabı da verilmemiş.

Hali vakti yerinde olanlar geri gönderileceklerinden korkup onların ardından geldi; bunları kendilerini geçindirebilecek eşyalar getirmişlerdi; ama tüm mal varlığı geçerliliğini yitirmiş Kossuth banknotlarından oluşanlar da vardı ve de Vidin'den ve daha sonra da Sumla'dan İstanbul'da bir iş tutabileceklerini düşünenler de vardı.

Türk hükümeti onlara onurlu ve rütbelerine uygun bir biçimde davrandı gerçi, ama kaçıp gelmiş olanlar yardım için başvurma hakkı elde edemediler ve bu durumda da alabildiğine belirsiz bir yazgıya teslim olmuş oldular.

V. Macar Kaçkınlarının İstanbul'da Yerleştirilmesi

Yazgının insanı sınadığı bu günlerde İstanbul'da olmuş olmam dolayısıyla yazgıma minnet borçluyum; burada annemin soylu yüreği ve özverili davranışı sayesinde yersiz yurtsuz kalmış olan kardeşlerimin ayakta kalabilmesi için gereken yardımı yapabildiğim, böylece de hiç olmazsa ilk günlerin acılarını ve yokluklarını bir ölçüde azalttığım için mutluyum.

⁶ Kuzeybatı Macaristan'da, Avusturya'ya çok yakın önemi bir ticaret merkezi ve kale; Tuna kıyısındadır. (ç.n.)

Onlara basit de olsa bir sığınma yeri sunabildiğim, bir Macar yüreğini, elini onlara uzattığım ve böylece kendilerini bekleyen uzun yolculuk öncesinde bir parça dinlenebilmelerini sağladığım, kendilerini bir parça da olsa kendi yurtlarındaymiş gibi duyumsattığım için mutluydum.

Toplanma yerleri annemin geniş eviydi ve göçmenlerimiz buraya yerleşmişlerdi.

Bu arada onları yerleştirmek için uğraştık ve ben ve birkaç İstanbullu arkadaşım onların gerçek birer bekçisi olduk. Geniş tanıdık çevremiz, yaygın bağlantılarımız ve Macar göçmenlere karşı her yerde gösterilen sempati ve ilgi sayesinde kısa sürede daha kötü durumdaki sığınmacılarımızın büyük bölümünü de yerleştirebildik.

Sığınmacılarımızın hiç şımarmaması ve ağır ve yorucu işler görmelerine karşın çevreleriyle uyum sağlamaları da bunu kolaylaştırmıştı. Macarların pek çoğu attan anlar ve bu yüzden de çoğu arabacı olmuştu. Hey, düşünsenize bir, bunlar arasında yanlarında arabacı çalıştıranlar bile vardı; hatta dört atlı arabayla gezenler bile; ama bir zamanlar güderi eldivenle şımartılmış olan eller kaşağıya sarılmak durumunda kalmış, gübre atmak için dirgen kullanmak zorunda kalmıştı ve üzerimize düşeni onurla yerine getirip Macar adına övgü kazandırmışlardı.

İstanbullu sanayicilerimiz bunların çoğunu işe aldı ve onlara bir meslek öğretmek ekmeçlerini kazanmalarını sağladı. Kimileri de tüccarların yanında çalıştı, eczanelerde kalfalık yaptı; tayfalık, uşaklık edenler de vardı.

Macarların özgürlüğü için gösterdiği kahramanlığı on beş yara göstererek kanıtlayan Belçikalı Bátorffy (Baron Schwarzenegger) bir binicilik okulu açtı ve yanında da at terbiyesiyle ve binicilik dersıyla uğraşan atlı subaylarımız vardı ve bunlara onurlu kazanç kapısı sağlamıştı.

Marangozluk, mobilya ticareti, hatta berber çırağı yapmakta olanlar bile vardı; öğrenci yurdundaiken berberlik yapmayı öğrenmiş olmaları da onlar için büyük bir şanstı. Ama içlerinde yüksek sanat mertebesine ulaşanlar da oldu. Süvari yüzbaşısı Frank yağlı boya tablo portreler yapıyordu başarıyla. Piyano ve dil öğretmeni olanlar da büyük sayıdaydı; kimileri ise evlerde eğitmenlik yapıyordu.

Topçu yüzbaşısı Károly Réth, doğuştan yetenekli olan bu kişi, devrim boyunca saçaklı şapka ile hizmet vermiş olan bu kişi daha önceleri mühendislik eğitimi gördüğü için ressamlıktan anlıyor ya da en azından elinden bir şeyler geliyordu bu konuda. İçlerinde badanacılık yapanlar, yanlarında altı boyacı çalıştıran ve onlara fırça kullanma sanatını öğretenler vardı ve kendisi de güzeller güzeli örnekler, oyma işleri yapıyor ötekiler de bunları boyuyordu. Bu yedili daha sonraları öyle ünlü bir boya badana şirketi olup çıktı ki Sultan'ın o sıralar yapılmakta olan *Dolmabahçe* sarayının pek çok salonunu ve odasını onlar boyamıştı.

Mimarlık öğrenmiş bir delikanlı ve duvarcılıktan anlayan iki delikanlı vardı ve bunlar on ikili bir şirket oluşturmuşlardı; onlara zengin bir Ermeni'ye Boğaz kıyısındaki yalısını yapma işini sağladım ve bunlar yanlarına gündelikçi olarak yaklaşık yirmi dört kişi almışlardı. Taş, tuğla, kireç taşıyor, bu işten ancak izleyen bir kişi ölçüsünde anlayan kişiler duvar örüyordu ve bunların içinde daha sonra kendilerine konak inşa edenler de oldu.

Sultanın baş bahçivani, anısı kutlu Sester, bu yağız Avusturyalı, bir ulus olarak Macarlardan nefret ediyor, ama ulusumuzun kimi üyelerini çok seviyordu ve sığınmacı ailesine mahkemelerde büyük yardımı dokunmuştu; benim önerimle sultanın Beşiktaş'taki bahçesine bahçivani yardımcısı olarak altı kişiyi almıştı. Doğrusu bahçivanlıktan içlerinden

yalnızca biri anlıyordu, ama bu, ötekileri tam anlamıyla memnun kalınacak biçimde eğitmişti. Bir başkası ise (yanlış anımsamıyorsam adı Sipós idi) Fuad Paşa'nın baş bahçıvanı olmuştu.

Debrecen silah fabrikasının yöneticisi Matheidesz tüfek işliğı açmış ve biraz kredi bulunca da küçük bir tüfek fabrikası kurmuştu ve burada da pek çok Macar iş bulmuştu.

Dani Szilágyi adındaki arkadaşım kısa sürede Türkçe öğrenmiş ve Petöfi'nin şiirlerini yetkin bir biçimde Türkçeye çevirmişti; bir Türk Paşasının Türkçeyi sadrazamdan daha güzel konuştuğunu söylediğı Dani kitapçı çırağı oldu o sıralar.

Macar sığınmacılardan her meslekten kişi çıkmıştı, eczacı ve fotoğrafçı olanlar bile vardı.

Ve her biri de mesleğini gerektiğı gibi uygulamaya çalışıyordu, herkes çalışıyor, büyük bir çaba gösteriyordu, hiç uğunmuyor ve yurdu için, ulusunun onuru için çalıştığını gururla duyumsuyordu ve her biri o denli onurlu bir tutum sergiliyordu ki yüzlerce kişiyi bulan bu Macarların hiçbirinden kimse yakınmıyordu; çünkü yürekleri Macar adına yurt dışında onur kazandırmak gerektiğı duygusu ile doluydu.

Sığınmacılık ağır bir sınamadır karakter için ve ben genel olarak başka ulusların sığınmacılarının kimi yolsuzluklara, hatta serüvenlere karıştığını ve kendilerine gösterilen sempatiyi kötüye kullananlar, yurtlarında uğruna savaş verdikleri büyük ve yüce düşüncelerle uyuşmayan davranışlar sergileyenler olduğunu duymuştum, hatta kimileri bu konuları kaleme de almıştır. Tüm bunlar bana kalırsa ikircimden kaynaklanmıştır ve kaynaklanmaktadır; ve bu duruma sığınmacıların pek çoğu düşmektedir; çünkü ikircim, ne yapıp edeceğini bilememek pek çok kötülüğün anasıdır.

Bana kalırsa Macar sığınmacılarını koruyan, ahlâksal sağlamlığı ve soylu ırk özelliğinin yanı sıra ikircime kapılmanın getirdiğı tembelleğe hiçbirinin kapılmamış olmalarıdır; herkes kendisine bir iş aramış, bir uğraşı edinmeye çabalamıştır ve onları her türlü suçtan uzaklaştıran ve durumumuzun kötüleşmesinden koruyan da bu olmuştur ve genel olarak bakıldığında sığınmacılar ulusumuza onur getirmişler.

Bir Macar göçmenin dilendiğini duymadım, ulusunu kişiliğinde alçaltmaktansa gündelikçi olmayı yeğlemiş ya da aç kalmış ve açlıktan ölmüştür (Londra'da bu tür birkaç olay da görüldü.). Macar adı altında istekte bulunanlar ya da başka türden dolandırıcılıklar oldu, ama bunu yapanlar Macarlar değildi, haydutluktan da sakınıyorlardı sığınmacılarımız; çünkü savaş alanında savaşma arzusunu doyuramamış olan Bárdy İstanbul sokaklarında karşısına çıkan Moskof askerlerinden altısını topuzlu bastonuyla yere sermiş, bir başka gün limanda demirli olan Moskof donanması komutanının kayığına saldırmış ve komutanı yere sermiş ve küreklerle üstüne gelen on iki tayfayı denize atmıştır; Dávid Balogh ise Avusturya baş casusunun bir başkasını yakalatmak için gönderdiği polis birliğinin kendisini yakalamaya geldiğini sanıp kılıcını bir iki oynatarak silahsız bırakmış ve kaçıp gitmelerine yol açmıştır; bunların tümü de doyuma ulaşmamış savaş arzusunun (her ikisi de İtalyan lejyonundan idi) açığa çıkış biçimiydi; eşit olmayan koşullarda yapılan bir düellonun, bir kişinin silahlı on kişiyle çarpışmasına, Macar yiğidinin sopayla çarpışmasına ve korkusuzluğuna örnek oluşturuyordu ve bunda başarılı da olmuşlardı; çünkü Moskof askerleri Bárdy'yi görür görmez yirmi kişi bile olsalar toz oluyorlardı.

Bu tür bir delikanlılığın da – doğrusunu söylemek gerekirse -, yeri yoktu ve öteki sığınmacı arkadaşları da bunu öyle kötülemişti ki bir gün Bárdy'yi (Amerika'ya) giden gemilerine almamışlar ve o yine de girmeye çalışmış ve tutup denize atmışlar, ama yüzüp

yine kurtulmuş ve ta ki bir İngiliz onu yumruğuyla öldürseye dövüp yere serinceye dek bu yaptıklarını sürdürmüş.

VI. Macar Kışlası ve Cumhuriyeti, Kütahya ile Bağlarımız, Kossuth'un Çocukları

Benim yer bulma görevim daha sonra da talep görüyordu; çünkü Sumla'dan ve yurttan bile Türk başkenti İstanbul'a gelen yurttaşlarımız vardı hâlâ ve bunların büyük bölümünü bir yerlere yerleştirmeyi başarmıştım. Ertesi gün unutulmaz arkadaşım Alajos Pong... ile buharlı vapura binip *Gömlek*'e (Gemlik – ç.n.) geçtik, *teszkere*-lerimiz, yani pasaportlarımız Bursa'ya dek geçerli idi; bu yolculuk mektupları teslim etmemiz gerektiği için çok ivediydi; Kütahya'ya dek geçerli bir pasaport sağlamak o tarihlerde çok güçtü; bu tür pasaportları yalnızca içişleri bakanlığı veriyordu; çünkü Hırvat casuslar Kütahya yolunu da kolluyordu ve zaten bizimle aynı tarihte oraya doğru bir keşif yolculuğu yapmışlardı.

Hançere ve yatağana sarılmayıp zehirlenmeyi denemişlerdi; Kossuth'un ve öteki Macarların alışveriş ettiği tüccarın malları zehirlenmiş olarak Kütahya'ya ulaşmış, ama talih yıldızımız yüzümüze gülmüş ve oradaki birkaç asker bu mallardan bizden önce satın aldığı için büyük valimiz yerine onlar zehirlenmişlerdi; yapılan sıkı incelemede bu işin ardında o bildik elçiliğin konağı olduğu ortaya çıkmış ve böylece de vaktinden önce kapatılmıştı.

Vaktimiz olsaydı Kütahya'ya dek geçerliliği olan pasaportu kolayca alabilirdim; çünkü Ali Paşa'yı Splény zamanından tanıyordum ve Kossuth ile olan ilişkimi de biliyordu, ama görevimin doğası birkaç günlük bir gecikmeyi bile kaldırmadığı için Bursa pasaportu ile yola koyulduk ve bu da neredeyse başımıza işler açacaktı.

Yolculuğumuzun ilk bölümü Bursa'ya dek sürdü; bu yolculuğun kısa bir betimini bile yapamayacağım; çünkü belleğimde silik izler kalmış, ama zaten bu bölgeyi ve Osmanlı İmparatorluğunun ilk başkenti Bursa'yı Utazás keleten'in (Doğuda Yolculuk) IV. Cildinin sonunda ayrıntılı olarak anlattığım için gereksiz de. Onun yerine Bursa'nın rıhtımı olan Gömlek'te başımıza gelen komik şeyi anlatayım.

VI. Horváth'ın ajanlığıyla ilgili anılar, Avusturyalıların Zehirlenme Girişimi, Kütahya'ya Yolculuk.

Horváth'ın rolü 1848'de başlıyor. Macar hükümeti Windischgratz'ın ordusunun önünden Debrecen'e⁷ kaçınca Komárom'a bir mektup ulaştırmak gerekiyordu ve bu mektup çok önemliydi; mektupta hükümetin Debrecen'de olduğu yazılıydı ve Komárom'u sonuna dek savunmaya teşvik ediyordu ve güvenilir biri olmayan komutanın yerine de Guyon komutan olarak atanıyordu. Kossuth bu mektubu Komárom'a götürcek olana 10 000 forint ödül vaat etmişti

Bir gün yoksul giyimli bir Yahudi çıkagelmiş mektubu götürmek için ve Kossuth'a bu mektubu düşman teslim etmeyeceği konusunda ailesini ve çocuklarını rehin olarak öne sürmüştü.

Mektubu gerçekten de yerine ulaştırdı ve kale de tam düşeceği sırada kurtulmuş oldu.

Yanıtla dönen kişiye Kossuth 10 000 forint verdi, ama bu Yahudi şunları söyledi: "Sayın Vali Bey, ben bu görevi para için değil, yurdumu sevdiğim için yaptım".

İşte kurtuluş savaşımız sırasında bu tür başka hizmetler de veren Horváth o kişi idi; her zaman özveriyle davrandı, maddi ödülleri geri çevirdi.

⁷ Ukrayna sınırına yakın büyük bir Macar kenti. Günümüzde üçüncü büyük kenttir. (ç.n.)

Kurtuluş Savaşı yenilgiyle sonuçlansa da yurdumuzla bağlantı kuran kişi Horváth olmuştu ve gizli mektupların özverili postacısı o idi; benim bildiğime göre dört kez gitmiş ve Kossuth'a yanıtları getirmişti.

VII. Kütahya'ya Yolculuğum. Doğulu Ağırılama Biçimi, Genel Güvenlik Durumu.

Buharlı gemide zengin bir *Gömlekli* (Gemlikli – ç.n.) Rum tüccarla tanıştım; Macarları çok seviyordu ve saygı duyuyordu. Kossuth'un büyük bir hayranıydı ve onun *Gömlek*'te törenle karşılanması sırasında hazır bulunmuştu. Özellikle de yalnızca Türklerin değil, doğunun tüm halkların Macarlara sıcak bir sempati duyduğu, doğunun tüm halklarının Avusturyalılardan yürekten nefret ettiği onlara *Nemçe köpeği* (Alman köpeği) dediği sıralar.

Küçük Asya'nın tümünde araba yolu olmadığı için yolculuk at sırtında yapılıyordu ve bu nedenle *Gömlek*'te verilecek olan atlar hazırlanırken bu Rum tüccar bizi yakındaki evine davet etti.

Doğudaki Hıristiyan aileleri de Türklerde olduğu gibi değişik bir çevre (Rumlar, Ermeniler demek istiyorum); onlar da Türk kadınları gibi peçe takıyor; yalnızca sarı pabuç değil de kırmızı pabuç giyiyorlar ve Türk olmadıklarını böyle anlıyorsunuz; çünkü sarıyı yalnızca Türk kadınları giyebiliyor, ama onlar da erkekler topluluğuna katılmıyor. Hıristiyan kadınları da yalnızca kahve getirdiklerinde ve *tatli* getirdiklerinde birkaç dakika görebiliyorsunuz, sonra onlar da gizleniyor.

Rumumuz içtenlikle ağırıldı bizi, dudaklarımıza değerli çubuklar sokuşturdu ve çok geçmeden de melek gibi güzel üç kız belirdi; bunlar o antik üç güzel ile yarışabilecek güzellikteydi ve nefis kokulu kahveler getirmişlerdi. Her birinin elinde minik fincanlar ve minik tabakları vardı ve öyle büyüleyici bir davranışla sundular ki insanın fincanla birlikte bu minnacık elleri de tutası geliyordu. Cimrice doldurulmuş bu fincanı höpürdettikten sonra insanın binlerce öpücükle donatmak isteyeceği bu güzellerin istiridyе kabuğuna benzeyen dudakları bu kez açıldı ve sessizken bile konuşan bu dudaklar göksel bir övgü şarkısı gibi çın çın öten bir sesle sağ ellerini yüreklerinin üstüne değdirip alınlarına kaldırarak şunu dediler: *affietler olszun* ((Afiyetler olsun – ç.n.).

Derken sıra ikinci ikrama geldi: *tatli*. Bu ikramın doğunun görgü kurallarına göre dereceleri var; türü, nasıl karşılanıldığını anlatılıyor. Örneğin *citronad* (limonata olsa gerek – ç.n.) kompostosu içtenlikle karşılama anlamına geliyor; gül şerbeti ziyaretten çok büyük sevinç duyulduğu anlamına ve *tatli*-nin seçimi kadının hakkı olduğu için bunları yüreklerin duygularını ve kapıldığı çekimleri anlatmaya yarıyor; *tatli* gerçekten de, ballı bir konuşma yerine geçiyor. (...)

Atlara binip akşama Bursa'ya vardık; Bursa'dan Kütahya'ya at sırtında iki gün yol aldık ve yol boyunca çok güzel yerlerden geçtik ve koca dağ silsilelerini aştık.

Önceleri bu bölgeye *Kodesa Arab*'ın (Koca Arap – ç.n.) çetesi dehşet salıyormuş, ama Bursa valisi paşanın aklına bu çete reisini paşalığının muhafız komutanı yapmak gelmiş ve bu kişi adamlarından oluşturduğu polis örgütüyle Küçük Asya'nın bu bölgesini haydutlardan öyle bir temizlemiş ki insanın artık elinde bastonuyla dolaşabileceği bir yer olup çıkmış.

Kodesa Arab sayesinde Küçük Asya'nın yabancı bölgelerini rahatça geçtik. Yol Bursa'da önce kentin alanından geçiyor ve Rnydecus'un bir tabloya benzeyen dut ağaçlarıyla dolu dorukların arasından ilerliyor ve gecelediğimiz Heydar'ın ötesinde yüksek dağların ardında *Pursak Csai*'nin (Eski Thymbris ırmağı)(Porsuk Çayı – ç.n.) ıssız vadisine

yöneliyordu; bu ırmak *Altan Tash* (Altın Taş – ç.n.) dolayından kaynaklanan küçük bir ırmak, kuzeyden geliyor ve Agora'dan doğan *Szukaria* (Sakarya – ç.n.) ile birleşip sürekli kuzeye doğru akıyor ve *Kan-Dag* (Kan Dağı) eteklerinden denize dökülüyor.

Kutahiya (eski Cotjaemum) 30-40 000 nüfuslu ve Anadolu Beylerbeyiliğinin merkezi.

Purszuk Csai'nin verimli ovasının ortalarında, onun en güzel yerinde bulunuyor. Kentin tablo gibi güzel olmasını bir kayalığın ucunda tüm görkemiyle yer alan eski kalenin yıkıları artırıyor.

Kentin girişindeki yükseltide dörtgen biçiminde inşa edilmiş geniş bir kışla var; Anadolu içlerine gönderilmiş olan Macarların kalacağı yer burasıydı; daha doğrusu saygın tutukevi; biz de adımlarımızı oraya yöneltiyoruz.

IX. Kossuth ile İlk Karşılaşmamız. Kütahya'daki Macarlar

Kışlanın önüne vardığımızda askeri bir devriye etrafımızı aldı hemen ve bir *binbasi* (binbaşı – ç.n.) olan komutana götürdü; bizim Bursa'ya dek geçerli olan teskeremizi görünce bu tip bir teskere ile buraya dek ne cesaretle geldiniz diye öfkeyle bağırıp çağırdı bize. Yolculuğumuzun ivediliğinden söz ederek *teszkere* almaya vakit bulamadığımızı söyleyerek kendimizi bağışlatmaya çalıştım, buradaki Macarlar arasında tanıdıklarımız olduğunu da ekledim ve bize kefil olacaklarını belirttim, ayrıca da kısa bir süre kalacağız dedim. Ama o bunları anlamak istemiyordu. Bizim burada kalmamızın bile yasak olduğunu ve hemen Bursa'ya geri dönmemiz gerektiğini söyledi. Ben, hiç olmazsa geceyi burada geçirmemize izin vermesini rica ettim; atların da bizim de yorgun olduğunu söyledim. Bunlar bir işe yaramadı, bir *onbasi*'yi çağırıp iki kadana getirmelerini ve bizi birliği eşliğinde Bursa'ya geri götürmelerini emretti.

Macarlar arasındaki tanıdıklarımın László Berzenczey ve Miklós Katona gürültü patırtıyı duyup yanımıza geldi ve araya girip iyi insanlar olduğumuzu ve bize kefil olduklarını söylediler; bu arada iki kadana getirilmiş ve eşyalarımız bunlara yüklenmeye başlanmıştı.

Umutsuzluğa kapılmıştım; Kossuth'un kapısından geri çevrilmek, onu görmeden gitmek, onu tanımadan gitmek gerçekten de insanın kolunu kanadını kıran bir duyguydu, ama bu kişisel düş kırıklığının yanı sıra bana verilen görevi yerine getirememiş olmak da beni son derece kaygılandırmıştı; çünkü bana verilen görev gereği konuyu yalnızca Kossuth'a açabilecektim. Onunla baş başa görüşmeliydim. Bunların çok önemli olduğunu, yurdumuzun çıkarlarıyla ilgili olduğunu ve ivedi olduğunu da biliyordum ve bunları iletemek kaygımı daha da artırıyordu. Bu yüzden hizmetli yüreğini yumuşatmayı bir kez daha denedim, güzel konuşma yeteneğimin tümünü kullandım, yalvar yakar oldum, hiç olmazsa beş dakikalığına Kossuth'u görmeme izin vermesini istedim. Bunu duyunca durum daha da kötüleşti; kendisinin Kossuth'a gözü gibi baktığını ve bu yüzden hemen çekip gitmem gerektiğini söyledi; çünkü *teszkeremizin* olmaması durumu kuşkulu kılıyordu. “Laf istemez, hemen atlara!” dedi.

Ama insanın en kötü anında bile bir kadın çıkabilir; tam geri döndürülecektik ki Rutkayné,⁸ beni görünce, “sevgili teyzeciğim, İstanbul'da bizi ata bindiren Orbán Amca gelmiş” diyen Kossuth'un oğullarıyla kışladan çıkageldi. Rutkayné bizi selamladı ve “gelin sevgili Orbán, Lajos'umuz bahçesinde sizin içtenliğinize teşekkür etmek ister” dedi. Ben ise üzüntüyle, “bin bir sevinç duyarak giderdim, ama tutsağım şu an” dedim.

⁸ Bayan Rutkay, yani Rutkay'nin eşi demektir. (ç.n.)

Ama o anda tutsaklığımız sona erdi; çünkü öfkeli binbaşı Rutkayné'nin bizi tanıdığını görünce yanımıza gelmiş ve kalabileceğimizi söylemişti.

Rutkayné'yi izleyerek garnizonun karşısındaki bahçeye gittik, insanın sevgilisine yaklaşırken duyumsadığı gibi yüreğim küt küt atıyordu. Yaşamım boyunca, çağımızın bu en büyük adamına yaklaşırken olduğu ölçüde hiç etkilenmemiştim. (...) Dünyanın çeşitli yerlerini görmüş olan ben, Lajos Kossuth'u Kütahya'daki bahçesinde gördüğüm anı hiç unutmuyacağım.

Yüreğim yerinden fırlayacak gibiydi, bacaklarım titriyor, başım uğulduyordu; tüm bedenim de kutsal bir korkuya kapılmıştı. Tüm yolculuk sırasında kafamda kurduğum selamlama biçimi aklımdan çıkıp gitmiş, dudaklarım kıpırdamaz olmuştu.

Kendimi tanıttıktan sonra içtenlikle elimi sıktı, herkesi büyüleyen bakışları bana yönelince yüz binlerce kişiyi, hatta milyonlarca kişiyi coşturan sesi duyuldu. Ben durmuş bu müzikal sesi dinliyordum yalnızca, çağ açan, bir ulus yaratan kişiyi izliyordum, tapınmaya benzeyen bir saygıyla öylece kala kalmıştım, ağzımdan söz çıkmıyordu. (...)

Hiç farkına varılmayacak bir yakınlıkla ve bulunduğu düzeyden aşağı inmek lütfunda bulunarak karşıladı beni ve kendisi ve arkadaşları için yaptıklarından dolayı teşekkür etti. (...) Kossuth benim şaşkınlığımı fark etmiş ve kendisinin yarattığı güzel bir çiçekli çardağa buyur etmişti; İstanbul'da kalan arkadaşları ve oradaki koşulları sorguladı içtenlikle. Kendisine İstanbul'u gezip görmek kısmet olmadığını söyledi. Beni akşam yemeğine davet etti ve kız kardeşini masayı hazırlamaya gönderdi. Benim ona bir şey getirmiş olduğumu keskin zekâsıyla anlamıştı.

Getirdiğim yazıları okumak için içeri çekilince biz bahçeyi gezdik. Bahçenin gezinti yoluna dönüştürülmüş ve birlikte işlendiği belli olan bir bölümü vardı. Ayrıca herkesin kendine ait bir tarhi da vardı; can sıkıntısını gidermek ve sağlıklarını koruyacak bedensel işler yapmaya yarayacak yerlerdi bunlar. Bu ellerin işlediği bahçe belki de hiçbir yerde görülmemiştir; üzerinde usta ellerin, zevkin izi vardı; cennet bahçesi bile bundan daha güzel olamazdı. (...)

Bahçede çapa yapan yurttaşlarımız bizi görünce yanımıza geldi; dünyadan kopuk bu kişiler bize yüzlerce soru sordular. İstanbul'da kalmış olanları kışkıyorlardı, ağır işlerde çalışan, ama hiç olmazsa özgür olanları.

X. Kütahya Kışlası ve Sakinleri

Burada geçireceğimiz birkaç ay sırasında yurttaşlarımızla birlikte olabilmek için kışlaya yerleştik. Binbaşı bize sevimli bir oda ayırttı.

Ben ise binbaşuya teşekkür ettim. Ayrıca ona da söyleyeceğim gizli konular vardı.

Yazgı kimi insanları belli amaçlar için seçiyor olsa gerek; Kossuth'un İstanbul'daki elçiliğin cinayet planlarına karşı yaşamını korumak ve ona göz kulak olmak ve ona yönelebilecek saldırıları savuşturmak için ben seçilmiştim anlaşılan.

Daha Sumla'dayken bile Hırvat ajanların bize yönelik saldırı planlarını boşa çıkarmıştım. Şimdi de Kütahya'dan önce konakladığımız son yerde Jovanoviç'in on iki katilini tanıdım.

Binbaşuya bunu anlattım ve hemen güçlü bir atlı birliği devriyesi gönderdi ve bu kişileri Kütahya yakınlarında buldular ve *Gömlek*'e (Gemlik) geri gönderdiler.

Üstümüzü başımızı temizleyip kendimize çeki düzen verdikten sonra Kossuth'un evine yollandık. (...)

Kossuth yanıtlarını yazarken biz de birkaç gün oradaki koşulları ve göçmenlerin her birini tanıma fırsatı bulduk. Kont Kázmér Batthány'nin dışında – ona, bir istisna olarak kentte ev vermişlerdi -, herkes kışlada yaşıyordu.

Kütahya'daki kışlada sultanın kaldığı yer ayrılmıştı Kossuth'a ve bu onun büyük ölçüde taltif edildiği anlamına geliyordu.

Türkler ona saygıda kusur etmiyor, ona *madzsar kral* (Macar Kralı – ç.n.) diyorlardı; dışarı çıktığında tıpkı padişaha yaptıkları gibi yığınla insan ona eşlik ediyordu. Ötekilere de bir ya da iki asker eşlik ediyordu nereye giderlerse, hatta bahçeye giderlerken bile uzaktan izleniyorlardı.

Avusturya'nın 800 000 süngüsü Asya'nın bu ıssız köşesine yerleştirilmiş elli adamdan korkuyordu; çünkü parasız ve silahsız Macarların yeniden harekete geçeceğini düşünüyorlardı. Çünkü Macar ulusu birkaç ayda koskoca orduları ülkeden kovmuş çıkarmıştı. Moskofların hoşgörüsü sayesinde hayatta kalan Kütahya'daki kaçkınları bu yüzden özenle koruyorlardı. Avusturya hükümeti ve diplomasisi zavallı Türklere Anadolu içlerine gönderilmiş olanlardan kimsenin kaçmaması için garanti vermişti.

Kütahya kışlası 100 odalı bir yapı idi ve kaçkınlarımızın burada rahatı yerinde idi. Arka taraftaki üç oda savunma bakanı Lázár Mészáros ve Miklós Katona'nındı ve ev işlerine Miklós Katona baktığı için ona şakayla karışık benim eşim diyordu. En nefis yiyecekleri hazırlayan Mészáros'un mutfağıydı, alınacakların listesiyle öteye beriye koşuşturunca anlamıştım bunu. (...)

Karşı köşede komutan Mór Perczel'in odası vardı ve artık çevresiyle özdeşleşmiş bir ruh hali içindeydi. Ve durmadan yazgıya ve insanlara verip veriştiyordu; kendisini övüp duruyor, ama başkalarına karşı sabırsız ve adaletsiz bir tutum gösteriyordu. O sırada bile Macaristan'ı kendisinin kurtardığını, ileride kral olacağını söylüyordu ve bu bir türlü aklından çıkmıyordu, belki bugün bile.

Ortalarda bir yerde Dembinszky'nin odası vardı; güvercin gibi uysallaşmıştı, oysa çarpışmalar sırasında gözü pek bir kartal gibiydi.

Koca bıyığı, upuzun boyuyla Asbóth ona yakın bir odada kalıyordu, Kendisi daha sonra Amerika'da da Macarların adına şan kazandırmış ve orada ölmüştü.

Londra'da sık sık birlikte yemeğe çıktığımız Pista Kinizsi'yi [Pišta, István (İştvan) adının okşama biçimidir - ç.n.] anımsıyorum bir de. Ayrıca Károly Ács, Lorodi, Gyurmán, Dániel Ihász ve başkaları vardı.

Kütahya'daki üçüncü günümüzde Kossuth ile vedalaştık öğle yemeğinde. Onun verdiği yanıtları alıp İstanbul'a döndük ve orada bunları yurdumuza götürecektir olan Horváth'a verdik.

(...)

XII., XIII., XIV. Kütahya'ya Yerleştirilenlerin Mississippi ile Yolculuğu, Benim Geri Kalışım, Thököly'nin Gömütünü Arayışım.

Baron Stürmer bana özellikle dış biliyordu ve avukatımız Loschi gibi - İstanbul'da, *teke*'de (Herhangi bir Tekke olmalı burası – ç.n.) hançerlenmişti -, öldürülmekten talihli yazgım ya da daha doğrusu Macar bileğim ve nacağım sayesinde kurtulmuştum; beni ne olursa olsun yakalatıp Macaristan'a göndermek istiyordu.

Bunu öğrenince hemen Kütahya'ya, Kossuth'a yazdım; bu arada Mississippi adlı Amerikan drenotu da Kütahya'dakileri Amerika'ya götürmek üzere izin almış ve yola

çıkmişti. Kossuth'tan beni de götürmesini istedim. Bunu kabul etti ve yola çıkmadan birkaç gün önce Kütahya'ya gelmemi istedi.

Ancak gemi beklendiğinden birkaç gün önce geldi.

Ve ben yalnızca *Gömlek*'e dek geçerli olan *teszkeremle* rıhtıma ulaştığımda Kossuth ve arkadaşları artık gemiye binmek üzereydiler.

Kossuth kaptana beni de almasını söyledi, ancak kaptan gemide fazla yer olmadığını söyledi. Ve ben böylece Asya kıyılarında ona Macarca olarak yüksek sesle bağırarak bol şans dilemek zorunda kaldım.

Kossuth'un sadık hizmetkârı *Süleyman* da benimle birlikte kıyıda idi ve zengin armağanlar verilmişti ona; çünkü onu belirsiz yazgısına ortak etmek istememişti. (...)

Ben daha sonra *Nicomedia* (İznik) kıyılarında on yıllar boyunca burada yaşamak zorunda kalmış ve ölmüş olan Thököly'nin unutulmuş gömütünü aramaya karar verdim; böylece avutacaktım kendimi.

(...)

XV. İstanbul'dan Kaçışım.

İstanbul'da annem ve babamla vedalaştıktan sonra bir İngiliz gemisiyle gizlice İngiltere'ye, Liverpool'a gittim, daha sonra da Macaristan'a geçtim.⁹

⁹ 1859 yılında yurduna dönme izni alabilmiştir. (ç.n.)